

معیارهای يك كتاب خوب

در این تحقیق آنچنان که از عنوان آن مشهود است نظرات جمعی از کودکان و نوجوانان شهر تهران درباره شرایط اصلی یک کتاب خوب پرسیده شده که بصورت جدولی مدون در پیش رو است و سپس به صورت تفصیلی به شرح هر عامل مؤثر از نظر این گروه در ادامه پرداخته می‌شود.

۱- کتاب خوب باید زبانی ساده و عاری از پیچیده‌گویی

- به کوشش آتش جعفرزاده،
- دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی، کارشناسی ارشد
- به راهنمایی: لیلی ایمن (آهی)، سال ۱۳۵۴.

درصد کل	دوره راهنمایی		دبستان		نظریات کودکان و نوجوانان در مورد شرایط اصلی کتاب خوب	ردیف
	پسر	دختر	پسر	دختر		
۸۳/۶۳	۸۰	۸۳/۴	۸۶	۸۴/۱	با زبانی ساده و عاری از پیچیدگی نوشته و لغاتش مشکل و دور از ذهن نباشد.	۱
۷۱/۳۸	۷۹/۹۰	۷۸/۴۷	۳۹/۳	۴۳/۹	قابل فهم بوده و محتوایش مفهوم و هدف داشته باشد.	۲
۴۵/۲۸	۴۹/۱۸	۴۶/۳۵	۴۹/۱۸	۱۸/۲۹	باعث ایجاد تفکر و رشد فکری کودک شود.	۳
۴۴/۲۷	۴۶/۱	۴۴/۷	۳۹/۳۴	۴۰	مطالب و نگارش کتاب جالب بوده و جذابیت و کشش داشته باشد.	۴
۳۳	۴۳	۲۹/۸	۶۱/۴۷	۶۵/۸۵	مصور باشد.	۵
۳۶/۷۳	۲۸/۸۹	۳۶/۲۶	۴۳/۴۴	۵۲/۷	آموزنده باشد.	۶
۳۶/۷۴	۲۸/۸۹	۳۵/۷۶	۶۱/۴۷	۵۱/۲	مطالبی درباره تاریخ و فرهنگ کشور داشته باشد.	۷
۳۶/۴۴	۳۱/۳۵	۴۴/۷	۳۶/۸۸	۳۶/۵۸	در راهنمایی و تربیت کودکان و نوجوانان مؤثر باشد.	۸
۳۶/۱۴	۳۳/۱۹	۳۶/۷۵	۳۹/۳	۴۷/۵	سرگرم کننده و در عین حال مفید باشد.	۹
۳۴	۲۱/۵	۵۹/۶	۳۴/۴	۱۴/۶۳	منحرف کننده نباشد.	۱۰
۳۳/۱۳	۲۳	۵۲/۹	۳۲/۷۸	۳۰/۴۸	کتابهای ترجمه شده باید ترجمه‌ای روان صحیح و محکم داشته باشند.	۱۱
۳۳/۲۲	۳۵/۶۵	۲۶/۸۲	۲۹/۵	۳۶/۵۸	خط کتاب خوانا بوده و حروفش درشت باشد.	۱۲
۲۹/۲۸	۲۶/۴۳	۲۶/۸۲	۳۶/۸۸	۴۳/۹	مطالب کتاب، کمک درسی باشد.	۱۳
۲۶/۲	۳۳/۸۱	۳۱/۷۸	-	-	نشان دهنده زندگی و مشکلات زمان ما باشد.	۱۴
۲۴	۲۷/۶۶	۲۰	۱۹/۶۷	۲۱/۹۵	نویسنده‌اش خوب و مشهور باشد.	۱۵
۲۱/۶۸	۱۸/۴۴	۱۵/۸۹	۳۴/۴۲	۴۳/۹	مناسب سن ما باشد.	۱۶
۱۶/۵۶	۱۵/۹۸	۱۷/۸	۱۴/۷۵	۱۸/۲۹	داستان ایرانی باشد.	۱۷
۱۶/۲	۱۷/۲	۱۹/۸۶	۱۴/۷۵	-	قیمت کتاب ارزان باشد.	۱۸

داشته و لغاتش مشکل و دور از ذهن نباشد:

ادبیات کودکان مقوله‌ای است که ضمن برخورداری از مفاهیم عامه ادبیات دارای ویژگی‌هایی است که آنها را نمی‌توان ندیده گرفت. اینکه برای کودکان، چه مطالبی را بایستی گفت، بحث مهم و جداگانه‌ای است. اما در مقوله چگونه گفتن به مهمترین عنصری که برمی‌خوریم زبان است. به دلیل اینکه زبان در ادبیات تنها وسیله انتقال فکر است، باید جدی تلقی شده و به درستی مورد استفاده قرار گیرد.

برای اینکه این «چگونه گفتن برای کودک» بدرستی و خوب انجام گیرد، باید زبان کودک را که از ویژگی‌ها و دقایق بخصوصی برخوردار بوده و ریشه در اعماق فرهنگ ملی و قومی و طبقاتی خود دارد به خوبی شناخت و به ظرافت‌ها و نکات دقیق و باریک آن آشنا بود. برای نیل بدین هدف بایستی کودک را پیش روی داشت، با کودک زندگی کرد و مدتی طولانی با او هم کلام و دمخورد بود. سپس تجربیاتی را که حاصل این مطالعات دقیق و شناخت صحیح زبان بوده به کار بست. در بهره‌مندی از چنین موقعیتهایی است که می‌توان به راحتی با استفاده از کلماتی آشنا، حرف و پیام خود را به کودک رساند، زیرا زبان بلندترین قله فرهنگ آدمی است. [الکسی تولستوی، رسالت زبان و ادبیات]

کودک به وسیله کتاب است که با کلمات تازه و بیشتری آشنا می‌شود و این آشنایی موجب بهتر و راحت‌تر فهمیدن گفتار دیگران می‌شود. کودک می‌تواند با استفاده از کلمات زیادتر، در گفتارش بیان بهتری داشته باشد. سنوالات خودش را مطرح سازد و جوابهایی را که مایل به دانستن آنهاست، دریابد. همچنین به وسیله کلمات، افکار و احساسات خود را منتقل کند. کودکان نسبت به کلمات حساسیت فوق العاده‌ای دارند، آنها از قدرت تقلیدی بسیار قوی برخوردار هستند. از کلماتی که می‌توانند به وسیله آنها میان خود و سایرین ارتباط برقرار کنند به سرعت استفاده می‌کنند.

آنچه مورد اهمیت بوده و مسئله‌اش برای کودکان مطرح است، جنبه زبان آموزی است، چون از روی همین گفتگوهای مدرسه و کتابهاست که کودک آشنایی با زبان رسمی را آغاز می‌کند. در این مرحله است که درست نوشتن و درست خواندن را می‌آموزد. دقت در این مسئله یکی از وظایف تهیه کنندگان کتابهای درسی و غیردرسی است و هرگونه توأوری و ابهام در مورد زبان زبان بخش است.

در این جا به نکات اساسی و پایه‌های ساختمان یک کتاب خوب، یعنی به کلمات آشنا برای کودک و جمله‌های پخته، محکم و پربار که حامل بار فکری برای کودکان و نوجوانان باشد اشاره می‌گردد. همچنین به چگونگی استفاده از کلمات و جملات یعنی سبک نگارش نوشته اشاراتی می‌شود.

در پی مطالعه و شناخت واژه‌ها در نوشته‌ها دارای اهمیت فوق العاده‌ای بوده و از اعتبار و موقعیت برجسته‌ای برخوردار هستند باید دانست که: واژه در حقیقت، موجودی تاریخی است که روزگاری به دنیا

آمده، شناخته شده، زندگی کرده، طرد شده، تشویق شده، خانه عوض کرده، پیشرفت کرده، یا سرکوب شده است. وقتی ما برای بچه‌ها می‌نویسیم ناگزیریم تا حد امکان پرونده هر واژه را در نظر داشته باشیم.

۲- یک کتاب خوب باید قابل فهم بوده و مفهوم و هدف داشته باشد:

مطمئناً هر نویسنده‌ای همیشه در برابر این سؤال قرار می‌گیرد که مطلبی را که می‌خواهد بنویسد چیست و برای کیست؟ اغلب از او پرسیده می‌شود، راستی هدف تو از نوشتن چیست؟ آیا منظور تو غیر از این است که نوشته است، پیامت، اندیشه‌ات و فکرت را با برقراری ارتباط، از این طریق در اختیار خوانندگان مشتاق قرار دهی؟ کودکان و نوجوانان هم نیاز به کتابهایی دارند که پیام نویسنده در آنها به طور روشن دریافت گردد و طفل برای درک و دریافت آن مجبور به تعبیر و تفسیر کنایه‌ها و اشاره‌ها و تمثیلهایی دور از ذهن نباشد. اینگونه آثار، آثاری ضعیف بوده، خالق اثر نیز فاقد مهارت، تجربه و قدرت نویسندگی است.

۳- باعث ایجاد تفکر و رشد فکری کودک شود.

انسان از دوران ابتدایی تا کنون با شنیدن داستان از زبان گویندگانی که با روحیات آنها آشنا بوده و تمایلات آنها را در گفته‌هایشان در نظر داشته‌اند لذت برده است. گویندگان آگاه و چیره دست با تحریک تخیل کنجگاو شنوندگان، اشتیاق آنها را به کسب لذت معنوی ارضا کرده‌اند. در حال حاضر این وظیفه را وسایل ارتباط جمعی به عهده دارند و در سطح گسترده‌ای به آن عمل می‌کنند. آنچه در مفید واقع شدن این وظیفه اهمیت دارد، شناختن دقیق نیازهای جامعه مورد نظر است، تا بتوان به کمک آن در پرورش اندیشه‌های سازنده افراد آن جامعه کوشش کرد و شکافی که در اعماق روح افراد جامعه وجود دارد با وسایلی پر کرد. پیش از این، قصه گوی قبیله این شکاف را پر می‌کرد و اکنون رادیو، تلویزیون، سینما و کتاب این نقش را به عهده دارند.

کودکان فقط به خواندن مطالب مربوط به قهرمان اکتفاء نمی‌کنند بلکه خود را جای او قرار می‌دهند و در این جریان به نوعی بینش ذهنی دست می‌یابند که فوق العاده اهمیت دارد، زیرا ضمن تقویت تخیل کودک، باعث خودآگاهی او نیز می‌شود.

۴- مطالب و نگارش کتاب جالب بوده و جذابیت و کشش داشته باشد.

کتاب باید برای خواننده کشش داشته باشد، بویژه برای خوانندگان جوانی که پایه‌های عادت به مطالعه‌شان به کمک همین کتابها مستحکم می‌شود. شیوه‌های نگارش کتاب باید طوری باشد که، در حالی که خواننده تمام حوادث و اتفاقات قصه را به دقت دنبال می‌کند و همه چیز را به دقت به خاطر می‌سپارد، با علاقه و اشتیاق تمام، به فکر شخصیت‌های داستان و پایان ماجراهای زندگی آنها در این داستان نیز باشد. این حالت اشتیاق هنگامی به وجود می‌آید که نه تنها قدرت و مهارت کافی در شیوه نگارش برای کشاندن خواننده به دنبال ماجراها در کتاب به کار رفته باشد،

بلکه موضوع و محتوای آن هم نوعی جوابگویی به پرسشها و محرکی برای گوش دادن باشد.

۵- کتاب کودک باید مصور باشد.

توجه به پایه‌های سنت کهن و ترکیب آنها با سبک‌های هنری جدید و خلق آثاری که از محدودیت محلی آزاد باشد از اساسی‌ترین نکات در مصور کردن کتابهای کودکان است. مصوران کتابهای کودکان و نوجوانان بایستی به آموزش کودکان برای بهتر فهمیدن و درک تصاویر کتابها نیز توجه کنند و از سنین کودکی با در اختیار گذاشتن تصاویری ساده و قابل فهم القبای هنر و نقاشی را به آنها بیاموزند.

مصوران همراه با آموزشهایی که در ارائه هنر خود بکار می‌برند باید به خواننده‌ها بیاموزند که چگونه در مورد موضوعی که تصویر شده به تفکر بپردازند و چیزی از خود به تصویر بیفزایند و با تصویر خود بتوانند حدود مفاهیم آن را وسیعتر و محتوای آن را غنی‌تر سازند، زیرا نقش تصاویر تنها گویا ساختن و ارزش دادن به متن کتاب نیست بلکه در ایجاد ذوق هنری در خوانندگان جوان و برانگیختن حس احترام نسبت به نویسنده نیز سهمی بسزا دارند.

در تصاویر، شکل و رنگ، پایه‌های اساسی هستند. عکس سیاه و سفید و یا رنگی طراحی با خطوط ساده، سایه روشن، کاریکاتورها و غیره هرکدام از قدرت معنی یا انگیزه‌های خاص برخوردارند.

۶- کتاب خوب باید آموزنده باشد.

کودک همواره با نگاهی کنجگاو و متعجب به دنیای اطراف خود می‌نگرد و می‌خواهد بداند که چگونه و به وسیله چه کسی به وجود آمده و چرا مردم چنین عقایدی دارند.

۷- مطالبی درباره تاریخ و فرهنگ کشور داشته باشد.

فرهنگ به معنای عام کلمه اختصاص به طبقه خاصی ندارد بلکه وجه تمیز انسان از حیوان است و همه آموخته‌ها و اندوخته‌ها و همچنین ساخته‌های بشری را در بر می‌گیرد و بقول «تیلور» که در کتاب «فرهنگ ابتدایی» خویش (سال ۱۸۷۱) نخستین تعریف جامع را از فرهنگ ارائه کرده است: «فرهنگ مجموعه‌ای است پیچیده از شناختها، معتقدات، هنر، اخلاق، قوانین، عرف و عادات و همه توانایی‌ها و خوی‌ها که انسان به عنوان عنصر یک جامعه کسب کرده باشد و هم فرهنگ مادی و هم فرهنگ معنوی و هم فرهنگ در سطوح فاحر و هم فرهنگ در سطوح عادی و عامی را شامل می‌شود.»

کودک در طول زندگی از فرهنگی برخوردار می‌گردد که چندین سلسله مراتب تاریخی، اجتماعی و فرهنگی را طی کرده است و به دست او رسیده است.

ادبیات کودکان هر کشوری بخش مهم و پیوسته‌ای از فرهنگ بومی و ملی آن کشور است. ادبیاتی که از فرهنگ کهن آن کشور ریشه گرفته باشد، از غنای بیشتری برخوردار است. وظیفه انتقال فرهنگ ملی و قومی را ادبیات آن کشور به عهده دارد تا نقش انتقال فرهنگ مردم خود را به نسل جوان خویش به نحو شایسته‌ای ایفا کند. □